

KORRUPSIYAGA QARSHI XALQARO HAMKORLIKNING NAZARIY-HUQUQIY MASALALARI

Durimov Ro‘zimboy Jurabek o‘g‘li
Toshkent davlat yuridik universiteti
magistranti

e-mail: durimovrozimboy@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11276437>

Hozirgi davrda davlatlar o‘rtasida korrupsiyaga qarshi xalqaro huquqiy hamkorlikka qiziqish ortib bormoqda chunki, korrupsiya nafaqat mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga, balki ijtimoiy munosabatlarga ham xavf soladigan omillardan biridir. Mazkur maqolada korrupsiya, korrupsiyaga qarshi kurashish tushunchasi, korrupsiyaga qarshi xalqaro hamkorlikning nazariy-huquqiy masalalari oid ko‘pchilik davlatlar qo‘shilgan xalqaro va mintaqaviy korrupsiyaga qarshi konvensiyalar tahlil qilingan. Xususan, 2003 yildagi Birlashgan Millatlar Tashkilotining “Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi” va boshqa bir qator xalqaro huquqiy hujjatlar, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro huquqiy hamkorligiga doir qonunchilik hujjatlari o‘rganilib, tahlil qilindi. Korrupsiyaga qarshi kurashning xalqaro hamkorligining nazariy-huquqiy masalalari o‘rganilishi yuzasidan xulosalar berildi. Xalqaro huquqiy hamkorlik tashkilotlari, masalan, Transparency International, Xalqaro Valyuta Fondi (IMF), Xalqaro Korrupsiyaga Qarshi Aloqa Tarmoqlari (UNCAC) va boshqalar, korrupsiya bilan kurashishda mamlakatlarga yordam berish va ularga korrupsiyaga qarshi qonunlar va qo‘llanmalar yaratishda ko‘maklashishadi¹.

Xalqaro huquqiy hamkorlikning bir qismi shuningdek, mamlakatlarni korrupsiyaga qarshi kurashish uchun qo‘llanmalar va tajribalar almashishga undishadi. Korrupsiya, davlat hokimiyatidan shaxsiy manfaatlar yo‘lida makkorona foydalanish milliy chegaralardan oshib ketadi. Bu iqtisodiy taraqqiyotni bo‘g‘adi, xalq ishonchini yo‘qotadi va demokratiyaga putur etkazadi. Ayrim davlatlar korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlarni amalga oshirgan bo‘lsa-da, muammoning global tabiati xalqaro hamkorlikni taqozo etadi. Biroq, bu hamkorlik nazariy asoslar va murakkab huquqiy voqeliklar o‘rtasida qattiq arqon yurishiga duch keladi. Tan olib aytish lozimki, mamlakatimizda ham korrupsiyaga qarshi kurashish izchillik bilan olib borilmoqda. Bu borada so‘z yuritir ekanmiz avvalo, mamlakatimiz 2008 yilda Korrupsiyaga qarshi konvensiyaga, 2010 yilda Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkiloti doirasida qabul qilingan Korrupsiyaga qarshi kurashning Istanbul rejasiga qo‘shilganligini, Oliy Majlis tomonidan 2011 yilda Jinoiy daromadlarni legallashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish bo‘yicha Yevroosiyo guruhi to‘g‘risidagi bitimni ratifikasiya qilinganligini ko‘rsatib o‘tish lozim. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi Qonunining qabul qilinishi, shuningdek, Korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha Respublika idoralararo komissiyasining tashkil etilishi va korrupsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha davlat dasturlarining qabul qilinganligi yurtimizda korrupsiya bilan bog‘liq xuquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan qator chora-tadbirlar samaradorligini oshirishga xizmat qilib kelmoqda.

2017-yilning 3-yanvarida “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi 419-sonli qonun qabul qilindi. Mazkur qonun korrupsiyaga qarshi kurashishda davlat siyosatining ustuvor

¹ Saidov, A. 2022. O‘zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish siyosati: xalqaro standartlar va milliy tizim. Uzbekistan Anti-Corruption Digest.

yo'nalishlarini belgilab berdi va korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyati tartibga solinib, korrupsiyaga qarshi kurashishning qonuniy asosi yaratildi. Mazkur qonunning 3-moddasida korrupsiya tushunchasiga ta'rif berilgan. Unga ko'ra, korrupsiya –shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeyidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foidalanishi, xuddi shuningdek bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etishdir²

Global xavf-xatar bo'lgan korrupsiya taraqqiyotga putur yetkazadi va aholi ishonchini yo'qotadi. Unga qarshi kurashish xalqaro hamkorlikni talab qiladi, ammo bu yo'l nazariy va huquqiy murakkabliklarga to'la. Keling, ushbu masalalarni batafsil ko'rib chiqaylik.

Nazariy muammolar:

Turli xil ta'riflar - korrupsiyaning ta'rifi turli madaniyatlarda farq qilishi mumkin, bir jamiyatda "sovg'a" hisoblangan narsa boshqa jamiyatda poraxo'rlik bo'lishi mumkin. Ushbu noaniqlik standartlashtirilgan yondashuvlarga to'sqinlik qiladi.

Suverenitet va hamkorlik - Milliy suverenitet va xalqaro hamkorlik o'rtasidagi muvozanatni saqlash juda muhim. Mamlakatlar maxfiy ma'lumotlarni almashish yoki tashqi tekshiruvlarga ruxsat berishda ikkilanishlari mumkin.

Davlat va xususiy sektorga e'tibor qaratish - hozirgi tuzum ko'pincha davlat sektoridagi korrupsiyaga urg'u beradi. Biroq, xususiy sektor korrupsiyasi ham xalqaro e'tiborni kuchaytirishga muhtoj hisoblanadi.

Huquqiy to'siqlar:

Yurisdiksiya masalalari - chegara osha korrupsiyani tekshirish va ta'qib qilish murakkab bo'lishi mumkin. Yurisdiksiyalarning noaniqligi va ekstraditsiya to'g'risidagi shartnomalarning yo'qligi to'siqlarni keltirib chiqaradi.

Aktivlarni qaytarib olish - Korrupsiyaga uchragan amaldorlardan o'g'irlangan aktivlarni qaytarib olish ko'pincha murakkab huquqiy tizimlarni boshqarish va pullar yashiringan mamlakatlarning qarshiligini engib o'tishni o'z ichiga oladi.

Potentsial yechimlar:

Standartlashtirilgan ta'riflar - korrupsiyaga aniqroq ta'riflar berilgan xalqaro shartnomalar hamkorlikni osonlashtirishi mumkin.

Axborot almashish - mamlakatlar o'rtasida korrupsiya holatlari haqida ma'lumot almashish uchun xavfsiz kanallar o'rnatilishi mumkin.

Ko'p tomonlama yondashuv - fuqarolik jamiyati, xususiy sektor va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish korrupsiyaga qarshi kengroq jabha yaratishi mumkin.

Korrupsiyaga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik juda muhim, biroq u nazariy va huquqiy murakkabliklarni bartaraf etishni talab qiladi. Hamkorlik ruhini rivojlantirish, aniq asoslarni yaratish va amalga oshirishdagi kamchiliklarni bartaraf etish orqali global hamjamiyat korrupsiyadan xoli kelajakka yaqinlashishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish faoliyatida xalqaro hamkorlik doirasida 2020-2021-yillar davomida Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan xalqaro hamkorlikka oid 8 ta memorandum hujjati imzolangan bo'lib, xususan, 2020-yil 7-dekabr O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Konrad Adenauer

² O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. // <https://lex.uz/docs/-3088008/> (Law of the Republic of Uzbekistan on Combating Corruption)

nomidagi jamg'armaning O'zbekiston Respublikasidagi vakolatxonasi o'rtasida Hamkorlik memorandum; 2021-yil 11-oktyabr Sloveniya Respublikasi Korrupsiyani oldini olish komissiyasi va O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o'rtasidagi Anglashuv memorandum; 2021-yil 28-oktyabr Agentlik, Buyuk Britaniya va Shimoliy Irlandiya Birlashgan Qirolligi xukumatidan Buyuk Britaniyaning Toshkentdagi elchixonasi va Hukumatlararo Hamkorlik Xizmati o'rtasida hamkorlik o'rnatish yuzasidan Anglashuv memorandum;

2021-yil 17-noyabr Agentlik va Yevropada xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti o'rtasidagi Anglashuv memorandum; 2021-yil 18-noyabr Xalqaro korrupsiyaga qarshi akademiyasi va O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o'rtasida Anglashuv memorandumlari shular jumlasidandir.

2023 yilda Xalqaro tashkilotlar va xorijiy davlatlar korrupsiyaga qarshi kurashish idoralari bilan hamkorlikka oid 4 ta hamkorlik to'g'risida memorandumlar va 2 ta chora-tadbirlar rejasi imzolandi. Xususan, Qatar davlati ma'muriy nazorat va shaffoflik boshqarmasi, qonun ustuvorligi va korrupsiyaga qarshi kurashish markazi, Koreyaning korrupsiyaga qarshi kurash va fuqarolik huquqlari komissiyasi, Misr Arab Respublikasi Ma'muriy nazorat idorasi bilan Agentlik o'rtasida o'zaro hamkorlik Memorandumlari imzolandi. Fransiya Respublikasi korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi va Tojikiston Respublikasi Davlat moliyaviy nazorati va korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi o'rtasida memorandumni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlar rejasi imzolandi³. Ta'kidlash lozimki, korrupsiya keltiradigan zarar barcha davlatlar uchun teng sanalib, mazkur illat davlatning turli sohalariga, xususan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy jabhalarida amalga oshirilayotgan islohotlarga hamda mamlakatning xalqaro maydondagi imidji va investitsiyaviy jozibadorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga qilgan Murojaatnomasida ta'kidlaganidek, "Jamiyatimizda korrupsiya illati o'zining turli ko'rinishlari bilan taraqqiyotimizga g'ov bo'lmoqda. Bu yovuz baloning oldini olmasak, haqiqiy ishbilarmonlik va investitsiya muhitini yaratib bo'lmaydi, umuman, jamiyatning birorta tarmog'i rivojlanmaydi"⁴. Xorijiy davlatlar tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ko'plab davlatlarda, xususan Singapur, Buyuk Britaniya, Germaniya, AQSH kabi rivojlangan mamlakatlarda "Davlat xizmati to'g'risida" gi, "Davlat xizmatida jamoatchilik nazorati to'g'risida" gi qonunlar hamda davlat xizmatchilari, mansabdor shaxslar, shuningdek sudyalarning xatti-harakat me'yorlarini tartibga soluvchi Axloq kodekslari mavjud ekanligini ko'rishimiz mumkin. E'tiborli jihat shundaki, mazkur normalar bilan davlat xizmatchilarining olishi mumkin bo'lgan sovg'a yoki hadyalarning aniq miqdori ham belgilab qo'yilgan. Masalan, AQSH da ushbu miqdor 20 AQSH dollarini, Fransiya da 35 yevro, Buyuk Britaniya da 140 funt, Rossiya da 3000 rubl etib belgilangan, Kanada da esa mansabdor shaxslarning pul ko'rinishidagi sovg'alar qabul qilishi qat'iy qat'iyan taqiqlanadi, Singapurda davlat boshqaruvida faoliyat ko'rsatuvchi mansabdor shaxslarning gonorar, zaym, qimmatli qog'ozlar kabi to'lovlarni olishi ta'qiqlangan⁵.

³ <https://anticorruption.uz/ru/xalqaro-hamkorlik>

⁴ <https://ombudsman.uz/oz/docs/ozbekistonda-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-davlat-siyosatini-takomillashtirish-masalalari>

⁵ <https://anticorruption.uz/ru/xalqaro-hamkorlik>

Bundan tashqari, bugungi kunda ilg'or xorijiy davlatlarning korrupsiyaga qarshi samarali kurash olib borish jarayonida qo'llayotgan usullaridan biri bu davlat xizmatchilarining mulki, daromadlari hamda katta hajmdagi harajatlarini deklaratsiya qilishning majburiy etib belgilanganligidir. Bundan ko'zlangan asosiy maqsad mansabdor shaxslarning noqonuniy daromad olishni oldini olish va manfaatlar to'qnashuvini bartaraf etishdan iboratdir. Davlat xizmatida ushbu usul bugungi kunda 150 dan ortiq mamlakatda qo'llanilmoqda Ta'kidlash joizki, davlat xizmatchilarining mulkiy deklaratsiya tizimi korrupsiyaning oldini olish, noqonuniy boyish va manfaatlar to'qnashuvini aniqlashning qudratli vositasidir. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, Yevropa xavfsizlik va hamkorlik tashkilotiga a'zo mamlakatlarning aksariyatida aktivlarni deklaratsiyalashning keng jamoatchilik uchun oshkora tizimi yo'lga qo'yilgan. Korrupsiyaga qarshi amaldagi xalqaro standartlar, jumladan, BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi va boshqa qator huquqiy hujjatlarda davlat xizmatchilari tomonidan aktivlarning e'lon qilinishi korrupsiyaga qarshi samarali vosita ekani e'tirof etilgan.

References:

1. Saidov, A. 2022. O'zbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish siyosati: xalqaro standartlar va milliy tizim. Uzbekistan Anti-Corruption Digest;
2. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. // <https://lex.uz/docs/-3088008> / (Law of the Republic of Uzbekistan on Combating Corruption);
3. <https://anticorruption.uz/ru/xalqaro-hamkorlik>;
4. <https://ombudsman.uz/oz/docs/ozbekistonda-korrupsiyaga-qarshi-kurashish-sohasida-davlat-siyosatini-takomillashtirish-masalalari>